

Про стан підготовки
здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук в
університеті

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, починаючи з 2016 року готує здобувачів вищої освіти ступенів доктора філософії та доктора наук. Керуючись законом України «Про вищу освіту» та Постановою Кабміну № 261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», університет вчасно провів (у 2016 році) ліцензування аспірантських спеціальностей. Дозвіл на освітню діяльність одержаний за 23 спеціальностями. На сайті університету на сторінці аспірантури та докторантури знаходиться перелік освітніх програм з підготовки докторів філософії (всього 23 програми): 032 Історія та археологія; 033 Філософія; 035 Філологія; 051 Економіка; 053 Психологія; 054 Соціологія; 061 Журналістика; 072 Фінанси, банківська справа та страхування; 073 Менеджмент; 081 Право; 091 Біологія; 102 Хімія; 103 Науки про Землю; 104 Фізика та астрономія; 105 Прикладна фізика та наноматеріали; 111 Математика; 113 Прикладна математика; 122 Комп'ютерні науки; 125 Кібербезпека; 153 Мікро- та наносистемна техніка; 222 Медицина; 292 Міжнародні економічні відносини; 293 Міжнародне право.

Факультетами розроблені необхідна документація за цими програмами, в тому числі програми вступних випробувань, які розміщені на сайті університету.

Незважаючи на всі складнощі першого набору за новими Правилами прийому, у 2016 році вступна кампанія була проведена досить успішно. Наступного року прийом до аспірантури пройшов теж без особливих ускладнень. Цього разу вся необхідна інформація для вступників до аспірантури і докторантури була викладена у Правилах прийому, зразки усіх необхідних документів були підготовлені і розміщені на сайті університету. Мабуть тому стався тільки один неприємний випадок. Один з абітурієнтів подав документи одночасно до двох вищих навчальних закладів і в обидва заклади був зарахований. Абітурієнт вибрав київський заклад вищої освіти, але заявив про це після того, як наш університет вже прозвітував перед Міністерством освіти про виконання плану прийому до аспірантури. Як виняток, міністерство дозволило пізніше додаткове зарахування на це місце іншої особи з відповідними балами. Вочевидь, можна зробити висновок про те, що питання про зарахування до аспірантури має бути більш чітко врегульоване.

Зараз ми маємо дві категорії аспірантів і докторантів: ті, хто вступили до 01 січня 2016 року (таких ми маємо зараз більше 100 осіб і на них

розповсюджуються правила, які визначені Постановою Кабміну від 1999 року «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів», вони продовжують навчання за «старими» науковими спеціальностями) і вступники 2016-2017 рр., які навчаються за новими спеціальностями і програмами. Всього в аспірантурі навчається 240 (155/85) осіб, в тому числі за контрактом - 72 (17/55) особи. З прийому 2016-2017 рр. з бюджетної аспірантури відраховано 4 аспіранти (філософський, філологічний та фізико-енергетичний факультети) і 4 аспіранти-контрактники. Нагадую, що у минулому вступні кампанії до аспірантури проходили в серпні-вересні, а зарахування відбувалося у вересні. Зараз же вся кампанія стала більш компактною і здійснюється у вересні. Є зміни також і у формуванні державного замовлення аспірантів. Якщо раніше ми отримували державні місця як для денної, так і для заочної форми навчання, то тепер - тільки для денної і вечірньої форми навчання. Заочна форма навчання існує лише на контрактній основі, тобто за рахунок фізичних, або юридичних осіб. Раніше очна форма передбачала три роки навчання, заочна – чотири. З 2016 року очне і заочне навчання – чотирирічне. Освітня складова навчання триває два роки. З метою належного проведення наукових досліджень аспіранти і докторанти мають право на: а). академічну мобільність, що реалізується відповідно до «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 5794; б). академічну відпустку, зокрема за станом здоров'я, у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, відповідно до законодавства.

З позитивних результатів 2017 року можна навести:

- запровадження медичним факультетом в межах спеціальності 222 Медицина, таких спеціалізацій, як кардіологія, анестезіологія та інтенсивна терапія, травматологія та ортопедія. Вчена рада університету ухвалила своїм рішенням запровадження цих спеціалізацій (протокол №14 від 27 жовтня 2017 року).
- 6 аспірантів (факультет математики і інформатики, факультет радіофізики, хімічний факультет, соціологічний факультет, юридичний факультет, «Каразінська школа бізнесу») у 2017 і 2018 роках мали можливість стажування, навчання, проведення спільних наукових досліджень за кордоном.
- 2 аспіранти прийому 2016 року одержують академічні стипендії: Маловиця М.С. (ФТФ) – стипендію Президента України; Калугін О.В. (історичний факультет) – стипендію імені М.С. Грушевського.

У зв'язку з новими правилами відділ аспірантури і докторантури повністю перепланував свою роботу. Крім усталених завдань додалась робота із розробки (разом з факультетами та управлінням якості освіти) розкладів занять аспірантів денної і вечірньої форм навчання, розклад установчих сесій, зимових і літніх екзаменаційних сесій.

Прийом до аспірантури і докторантури, допуск до складання вступних випробувань, рекомендація до зарахування відбувалися через приймальну комісію університету за поданням відділу аспірантури, де знаходяться всі оформлені належним чином і зареєстровані в журналах документи вступників (окремо журнали денної і заочної форми навчання).

Відділом аспірантури і докторантури був складений, погоджений з факультетами і затверджений проректором з науково-педагогічної роботи розклад вступних іспитів, вступникам надані бланки аркушів результатів вступних випробувань, заповнені і засвідчені відповідальним секретарем приймальної комісії університету.

Членам екзаменаційних комісій на кожен іспит і для кожного вступника надаються документи:

- Протокол співбесіди
- Аркуш усної відповіді (співбесіди) на вступному випробуванні;
- Титульна сторінка письмової роботи, до якої входить аркуш усної відповіді та протокол співбесіди.

Після складання вступних випробувань підраховуються конкурсні бали, після чого аркуші результатів підписуються у відповідального секретаря приймальної комісії університету і завіряються печаткою.

За результатами вступних випробувань і рішенням Приймальної комісії університету відділ аспірантури готує накази про зарахування на всі форми навчання (денну, заочну, вечірню, контрактну).

Після зарахування на навчання відділ аспірантури складає розклад занять з аспірантами денної та вечірньої форми навчання на перший семестр, і також складає розклад установчої сесії для аспірантів-заочників контрактного навчання всіх факультетів і надсилає виклики на сесію за домашньою адресою.

Всім аспірантам під розпис видаються журнали відвідувань занять та залікові книжки.

Із зарахованими аспірантами співробітники відділу аспірантури проводять збори, на яких докладно інформують про хід навчання і складання індивідуального плану, права та обов'язки аспіранта.

Перед початком зимової екзаменаційної сесії відділ аспірантури складає розклад іспитів і заліків на всіх факультетах. Викладачам, які приймають іспити, видаються екзаменаційні листи, що реєструються в спеціальному журналі. Після закінчення зимової сесії аспіранти повертають залікові книжки з відмітками про складені заліки та іспити.

Під час I семестру, коли аспіранти денної форми навчання відвідують заняття з обов'язкових дисциплін – з іноземних мов та курс «філософські

засади та методологія наукових досліджень» - співробітники відділу аспірантури контролюють їх. Перед другим семестром відділ аспірантури складає розклад занять і затверджує його у проректора.

Після закінчення I року навчання аспіранти звітують на кафедрах і вчених радах факультетів про виконану роботу: складені заліки та іспити, проведені дослідження по темі дисертацій.

Наукові керівники атестують роботу аспіранта в індивідуальному плані, який затверджується деканом і проректором з науково-педагогічної роботи. Це є підставою для переведення аспіранта на другий рік навчання.

З метою здобуття ступеня доктора наук, тобто завершення певних наукових досліджень та оформлення їх результатів та/або для підготовки публікацій, необхідних для захисту дисертації, особа має право вступити до докторантури вищого навчального закладу (наукової установи).

Навчання в докторантурі за новими правилами здійснюється протягом 2-х років. Докторантура відкривається за рішенням вченої ради вищого навчального закладу (наукової установи) за умови наявності трьох штатних працівників – докторів наук з відповідної або суміжної спеціальності. На даний момент докторантура в університеті відкрита за 9-ю спеціальностями. Прийом до докторантури, рекомендація до зарахування відбувалися через приймальну комісію університету за поданням відділу аспірантури. У 2016-2017 рр. за новими правилами до докторантури зараховано 4 докторанти, а згідно з правилами, визначеними Постановою від 1999 року «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів», продовжують навчання за «старими» науковими спеціальностями ще 4 докторанти.

Деяка інформація про статистичні дані, щодо ефективності аспірантури і докторантури.

За період 2012-2017 рр. аспірантуру університету закінчили 515 аспірантів, а прийом становив 739 аспірантів. З них захистили дисертації у відведений термін 76 аспірантів, що становить 15% від тих, хто закінчив навчання. Захистили дисертації після визначеного терміну навчання (на 10.06.2018р.) 207 аспірантів, що складає 40%. Таким чином, всього захищено 283 дисертації, що складає 55% від тих хто закінчив аспірантуру. Деяка статистика наведена у таблиці 1:

Таблиця 1

АСПІРАНТУРА І ДОКТОРАНТУРА ХНУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ЗА ПЕРІОД 2012-2017 рр.

Роки	Аспірантура			Докторантура			
	Прийом	Випуск	Вчасний	Захист	Прийом	Випуск	Вчасний

		к	захист дисертаці ї	після визначеног о терміну		к	захист дисертаці ї	після визначеног о терміну
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2012	Прийом 2009 143 (97/46)	104	9	56	Прийо м 2009 5	5	-	4
2013	Прийом 2010 125 (93/32)	96	12	40	Прийо м 2010 8	8	2	5
2014	Прийом 2011 145 (95/50)	83	12	34	Прийо м 2011 7	7	-	4
2015	Прийом 2012 137 (87/50)	89	18	41	Прийо м 2012 8	6	-	3
2016	Прийом 2013 96 (69/27)	82	12	28	Прийо м 2013 7	5	1	2
2017	Прийом 2014 93 (72/21)	61	13	8	Прийо м 2014 8	7	1	-
Всього :	739 (513/226)	515	76	207	43	38	4	18

До наукового керівництва аспірантами залучено 100 докторів наук і 68 кандидатів наук.

Найбільш ефективно ведеться підготовка аспірантів науковими керівниками проф. Шкуратовим Ю.Г. (фізичний факультет), проф. Немець Л.М. (факультет геології, географії, рекреації і туризму), проф. Калініченком В.В. і доц. Тумаковим О.І. (історичний факультет), проф. Московкіною І.І., доц. Пономаренко В.Д. (філологічний факультет), проф. Кочаряном О.С. (факультет психології), проф. Яблчанським М.І. (медичний факультет). Якщо оцінювати ефективність аспірантури по факультетах, то треба відзначити філологічний факультет, на якому за період 2012-2017 рр. 88% випускників аспірантури захистили дисертації, медичний факультет – 86% (але тут випуск складав 7 аспірантів), факультет іноземних мов – 84%, факультет геології, географії, рекреації та туризму – 81%, факультет математики і інформатики – 73% і

історичний факультет -70%. Є над чим працювати фізико-енергетичному факультету, факультетам радіофізики, біомедичної електроніки та комп'ютерних систем, біологічному, філософському, соціологічному, екологічному. Показники цих факультетів, м'яко кажучи не вражають. Факультетам треба відновити практику заслуховування наукових керівників аспірантів на засіданнях Вчених рад факультетів для підвищення рівня відповідальності. А з деяких керівників можливо треба зняти право наукового керівництва.

Якщо звернути увагу на показники, які фіксують саме вчасний захист, то відзначу роботу юридичного факультету, факультетів геології, географії, рекреації та туризму, міжнародних економічних відносин і туристичного бізнесу, які мають найліпші показники в цьому плані (від 36 до 48 відсотків).

Великим залишається відсів з аспірантури:

- 2012 рік – 40 осіб;
- 2013 рік – 35 осіб;
- 2014 рік – 57 осіб !!! (філологічний факультет – 6 аспірантів, факультет психології – 5 аспірантів, ММФ – 4 аспіранти, РФФ – 4 аспіранти, біологічний факультет – 4 аспіранти, економічний факультет – 4 аспіранти, МЕВ – 4 аспіранти, ФКН – 3 аспіранти, соціологічний факультет – 3 аспіранти);
- 2015 рік – 48 осіб, в тому числі факультет психології – 8 аспірантів);
- 2016 рік – 34 особи;
- 2017 рік – 37 осіб.

Щодо докторантури. До 2015 року включно підготовка докторантів здійснювалися за 30 спеціальностями (фізико-математичні; хімічні, біологічні, історичні, економічні, філософські, філологічні, географічні, педагогічні, медичні, психологічні, соціологічні, політологічні).

У зв'язку з прийняттям Постанови № 261 Кабміну України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. Вчена рада університету за поданням Вчених рад факультетів відкрила докторантури за 8 спеціальностями (035 – Філологія, 052 – Політологія, 054 – Соціологія, 051 – Економіка, 033 – Філософія, 081 – Право, 102 – Хімія, 104 – Фізика та астрономія).

Згідно з новим законом про вищу освіту термін перебування в докторантурі, як вже зазначалося, складає 2 роки. За новими умовами у 2016р. до докторантури було зараховано 2 особи, у 2017р. також 2 особи. Зараз в докторантурі університету навчається 8 докторантів:

- 1 – на хімічному факультеті;
- 2 – на історичному факультеті;
- 1 – на економічному факультеті;
- 1 – на філософському факультеті;
- 3 – на соціологічному факультеті.

Ефективність роботи докторантури див. в таблиці 1. За період 2012-2017рр. прийом до докторантури складає 43 особи, випуск - 38. Захистилися у відведений термін – 4 особи (10,5%), захистилися після встановленого строку - 18 осіб або 47% від випуску. Загалом кількість захищених складає 57,5% від випуску. 7 докторантів відраховані за період 2012-2017 рр. за власним бажанням.

Для порівняння наведу статистику за увесь термін існування докторантури. З 1988 року в докторантуру зараховано 188 докторантів, а закінчили – 154. Захистилися у визначений термін 33 докторанти або 21% випуску, а після встановленого терміну – 73 або 47% від випуску. Загалом захистили дисертації 106 докторантів або 68,8% від випуску. Відсів при цьому складає 20%. Якщо порівняти показники захисту за усі роки існування докторантури і показники за останні 6 років, то різниця складає 11%.

Захист докторських дисертацій по роках наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

ЗАХИСТ
докторських дисертацій випускниками докторантури
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
на 01.01.2018 року

№	Роки	Зараховано до докторантури	Всього закінчили докторантуру	Вчасний захист дисертації	Захист дисертації після визначеного терміну	Відсів
1	2	3	4	5	6	7
1	1988	2	-	-	-	-
2	1989	3	-	-	-	-
3	1990	3	2	2	-	-
4	1991	3	-	-	-	-
5	1992	4	3	-	2	-
6	1993	10	3	2	-	-
7	1994	13	3	2	1	1
8	1995	12	2	2	-	2
9	1996	14	11	4	3	2
10	1997	13	9	1	5	1
11	1998	9	10	1	6	4
12	1999	5	12	4	7	4
13	2000	2	9	-	6	1
14	2001	4	8	-	5	-
15	2002	1	6	1	2	3
16	2003	4	2	1	-	-
17	2004	11	2	2	-	2
18	2005	6	-	-	-	1
19	2006	5	3	1	1	1
20	2007	5	9	4	3	1

21	2008	8	7	2	5	-
22	2009	5	4	-	2	-
23	2010	8	4	-	2	-
24	2011	7	7	-	5	1
25	2012	8	5	-	4	-
26	2013	7	8	2	5	1
27	2014	8	7	-	4	1
28	2015	4	6	-	3	3
29	2016	2	5	1	2	-
30	2017	2	7	1	-	2
	Всього	188	154	33	73	31

Випуск докторантів університету у період 2012 -2017 рр. наведений у таблиці 3.

Таблиця 3

ВИПУСКИ ДОКТОРАНТУРИ

ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені В.Н. КАРАЗІНА

2012-2017рр.

№з/п	ПІБ докторанта	Факультет	Строк захисту дисертації
2012 рік			
1.	Савицька Н.А.	Економічний	2013
2.	Давидова І.О.	Економічний	2014
3.	Скориніна-Погребна О.В.	соціологічний	2013
4.	Рубанов В.В.	філософський	2016
5.	Кірюхін О.М.	геології, географії, рекреації і туризму	
2013 рік			
1.	Щудло С.А.	соціологічний	2013
2.	Посохов Є.О.	Хімічний	2015
3.	Перепелиця О.М.	філософський	2015
4.	Шуканов П.В.	геології, географії, рекреації і туризму	2014
5.	Мусієздов О.О.	соціологічний	2015
6.	Бізюков І.О.	фізико-технічний	2014
7.	Владленова І.В.	філософський	2013
8.	Буц Ю.В.	Екологічний	
2014 рік			
1.	Дудник О.В.	фізико-технічний	2015
2.	Бутрим О.Ю.	радіофізики, біомедичної електроніки та комп'ютерних систем	2015
3.	Толстолюзька О.Г.	комп'ютерних наук	2015
4.	Олянич В.В.	Історичний	2015
5.	Вакуленко С.М.	соціологічний	
6.	Євтушенко В.А.	Економічний	
7.	Чорний В.В.	фізико-технічний	
2015 рік			
1.	Бервено О.В.	Економічний	2016
2.	Петренко Д.В.	філософський	2017
3.	Ніколаєнко О.О.	Історичний	2017

4.	Редька І.В.	Біологічний	
5.	Білик О.М.	філософський	
6.	Швирков О.І.	філософський	
2016 рік			
1.	Добровольський О.М.	Фізичний	2016
2.	Гриб О.М.	Фізичний	2017
3.	Кириченко О.В.	Хімічний	2017
4.	Ромашенко О.В.	фізико-технічний	
5.	Ніколаєвський В.М.	соціологічний	
2017 рік			
1.	Сегіда К.Ю.	геології, географії, рекреації і туризму	2017
2.	Сліпко В.А.	фізико-технічний	
3.	Портна О.В.	Економічний	
4.	Азарова Ю.О.	філософський	
5.	Лебідь А.Є.	філософський	
6.	Крисенко О.В.	філософський	
7.	Голіков О.С.	соціологічний	

На жаль ми бачимо серед випускників докторантури, які не захистили дисертації у встановлений строк представників філософського факультету – 5, фізико-технічного факультету-3, соціологічного факультету – 3, економічного - 2.

Таким чином, можна сформулювати наступні проблеми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук в університеті:

- 1). Провести реорганізацію відділу аспірантури та затвердити Положення про аспірантуру і докторантуру.
- 2). Підвищити ефективність роботи аспірантури за рахунок:
 - покращання якості набору;
 - підвищення якості наукового керівництва;
 - забезпечення матеріально-технічної складової навчально-наукового процесу;
 - підвищення мобільності аспірантів та їх керівників.
- 3). Збільшення набору в аспірантуру, особливо іноземних аспірантів.
- 4). Удосконалення фінансово-економічної складової організації навчально-наукового процесу в аспірантурі.

М.О. Азаренков